

Порівняльна характеристика обвинувального акту та обвинувального висновку за старим та чинним процесуальним законодавством

Торбас Олександр Олександрович

аспірант кафедри кримінального процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

Одним із основних завдань кримінально-процесуального законодавства є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [1]. Відповідно, задля реалізації цього завдання уповноважені органи повинні чітко дотримуватись норм законодавства та вимагати цього від осіб, які тим чи іншим чином залучаються до кримінального розслідування. Така чіткість вимагається від посадових осіб як під час проведення тих чи інших процесуальних дій, які тягнуть за собою появу юридичних фактів, так і під час оформлення відповідної процесуальної документації. Особливе місце з усієї документації посідає обвинувальний акт.

Обвинувальний акт (за старим кодексом – обвинувальний висновок) являє собою кримінально-процесуальний акт, в якому відображено рішення слідчого, затверджене прокурором, чи самого прокурора про закінчення досудового слідства і направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про винність обвинуваченого [3, 164]. Він є найважливішим гарантом захисту прав і законних інтересів обвинуваченого та всіх інших учасників процесу, гарантом правосуддя, слугує юридичним фактом, суттєво розвиваючим процесуальні правовідносини.

Обвинувальний акт має важливе юридичне значення. Він визначає межі судового розгляду. Цей процесуальний документ дозволяє обвинувачуваному вчасно підготуватися до участі в судовому розгляді. Його значення ще полягає і в тому, що він систематизує всі матеріали кримінального розслідування, дозволяє вести судове розслідування у визначеному напрямку.

Судовий розгляд у кримінальній справі здійснюється тільки в рамках обвинувачення, а суд не може вийти за рамки обвинувального висновку та своїм рішенням погіршити стан обвинуваченого. Лише з метою ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини і її основоположних свобод суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження [1].

Проте задля того, щоб краще зрозуміти правову природу обвинувального акту, варто провести порівняння відповідних положень нині діючого КПК та норм старого кодексу в частині регулювання обвинувального висновку.

Перш за все варто відмітити зміну у назві цього процесуального документу. Якщо за стрими КПК в суд передавався обвинувальний висновок, то тепер ст. 291 нового кодексу наголошує, що в суд буде передаватися обвинувальний акт. І хоча суттєвого значення зміна назви не відіграє і суть цього документу залишається тією ж самою, варто відмітити, що термін «висновок» краще характеризує цей документ. Як відомо, висновок – це логічний підсумок, зроблений на основі розгляду певних фактів. Відповідно, термін «висновок» підкреслює по-перше, значимість цього документу, а по-друге – його остаточний характер. В обвинувальному висновку слідчий (чи прокурор) викладає свої міркування, які він зробив на основі зібраних доказів, тим самим підводячи рису під кримінальним розслідуванням. З цієї позиції термін «акт» дещо применшує завершальне значення цього документу. В той же час варто ще раз наголосити, що на юридичне тлумачення така зміна термінології не впливає.

Тепер, згідно з новим процесуальним законодавством, прокурор, отримавши обвинувальний акт від слідчого, може або затвердити його, або скласти новий (зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим). Тут варто відмітити певне зменшення повноважень прокурора. За старим кодексом прокурор також міг повернути справу слідчому

органу зі своїми письмовими вказівками для проведення додаткового слідства або закрити справу. Перш за все варто відмітити, що законодавець в цілому відмовився від такого поняття, як «додаткове розслідування». Таким чином ще раз гарантується повнота та об'єктивність досудового розслідування. Тепер слідчий при написанні обвинувального акту повинен бути впевнений, що він провів усі необхідні слідчі дії та отриманих доказів має бути достатньо для направлення справи до суду. В той же час тепер, отримавши обвинувальний акт, прокурор не може закрити кримінальне провадження. З однієї сторони важко увити випадки закриття провадження вже при ознайомленні прокурора з обвинувальним актом. Проте виникає питання: як варто діяти у ситуації, якщо одна з підстав, в разі якої варто зупинити провадження, була виявлена в останній момент? Вбачається, що в такому випадку прокурор має відмовитися від підтримання державного обвинувачення. Проте ця дія може бути виконана лише під час судового засідання. І хоча суд може закрити провадження ще під час підготовчого засідання, сам суддя обмежений тими підставами, які передбачені пунктами 4 - 8 частини першої або частиною другою статті 284 КПК. Тобто, наприклад, при виявленні відсутності складу злочину судовий розгляд по такій справі все одно має початися. В такому випадку поряд із порушення прав обвинуваченого порушується також принцип процесуальної економії. Отже, можна дійти висновку, що доцільніше було залишити прокурору можливість закрити кримінальне провадження при ознайомленні з обвинувальним актом.

Нове кримінально-процесуальне законодавство відмовилося від такої дії, як ознайомлення особи з обвинуваченням. Наразі особа повідомляється про підозру, далі слідчий проводить усі необхідні слідчі дії. Потім, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику про завершення досудового розслідування та надати доступ до матеріалів досудового розслідування. Далі, відповідно, слідчий складає обвинувальний

акт, який погоджується прокурором (або складається прокурором). Тобто тепер такого документу, як постанова про притягнення особи як обвинувачення, взагалі немає. Відповідно, у випадку зміни обвинувального акту в частині погіршення становища підозрюваного, нове обвинувачення нікому пред'являти не потрібно. В той же момент законодавець зобов'язав прокурора під розписку надати копію обвинувального акту та копію реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному та його захиснику. Варто відмітити, що за старим КПК особі вручалась копія обвинувального висновку не пізніше як за три доби до дня розгляду справи в суді. Тепер, відповідно, копія обвинувального висновку вручається одночасно з направленням його до суду. Тобто у обвинуваченого значно більше часу ознайомитися з даним процесуальним документом, а отже більше часу для розробки стратегії свого захисту в суді. Отже в даному випадку законодавець значно покращив процесуальне становище обвинуваченого. В той же час з'явилася певна плутанина. Згідно зі ст. 293 прокурор одночасно з переданням обвинувального акту до суду під розписку надає його копію обвинуваченому. Проте в той же час в п. 3 ч. 4 ст. 291 зазначено, що до обвинувального акту додається розписка підозрюваного про отримання цього обвинувального акту, яка також надсилається до суду. А цю розписку прокурор може отримати лише одночасно з направленням акту до суду. Відповідно, одночасно направити обвинувальний акт разом із додатками до суду і отримати розписку неможливо. Виникає своєрідне коло. Логічно здогадатися, що спочатку працівники прокуратур будуть отримувати розписку, і лише тоді направлятимуть усю документацію до суду. В той же час варто відмітити, що використання терміну «одночасно» в ст. 293 КПК є дещо необґрунтованим. Хоча з іншого боку це ще одна гарантія того, що спочатку обвинуваченому нададуть копію обвинувального акту, і лише тоді акт із додатками піде до суду.

Також виникає плутанина із процесуальною термінологією. За старим КПК обвинуваченим визнавалася особа, щодо якої в установленому порядку винесена постанова про притягнення як обвинуваченого (ч. 1 ст. 43 КПК 1961

р.) [2]. Там же зазначено, що після призначення справи до судового розгляду обвинувачений стає підсудним. Тепер же поняття «обвинувачений» та «підсудний» стали синонімами. Згідно з ч. 2 ст. 42 нині діючого КПК обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду [1]. В такому випадку стає незрозумілим введення до Кодексу поняття «підсудний», яке зустрічається лише в ст. 42-й КПК. І хоча і в даному випадку така термінологія не впливає на обсяг прав та обов'язків, логічнішим вбачається розмежувати ці поняття, тому що, наприклад, за старим Кодексом, підсудний, на відміну від обвинуваченого, мав право на останнє слово.

Звичайно, новий КПК ввів безліч новел щодо обвинувального акту, більшість з яких можна буде охарактеризувати лише при детальному вивченні практичних матеріалів. Проте вже зараз можна відмітити значну гуманізацію кримінального процесуального законодавства. Але в будь-якому разі в майбутньому слід очікувати внесення змін до деяких положень КПК задля покращення його практичного застосування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (з наступними змінами) станом на 22 листопада 2012 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року (з наступними змінами) станом на 18 листопада 2012 року (втратив чинність) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
3. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій / Навч. посібник. — К.; Істина, 2005. — 456 с.